

Hvordan finder man ud af, hvor mange stofmisbrugere, der er i befolkningen?

Også når man jager mørketal skal man være opmærksom på metode-svagheder.

AF MORTEN HESSE

Som samfund er vi naturligvis interesseret i at vide, hvor mange stof- og alkoholmisbrugere der har brug for behandling for alkohol- eller stofmisbrug. Men hvordan gør vi det? Man kan selvfølgelig lave surveys over, hvor mange der har et forbrug, men det siger ikke nødvendigvis direkte noget om, hvor mange der har brug for hjælp.

Man kan også lave studier over, hvor mange der lever op til diagnostiske kriterier for afhængighedsyndrom efter eksempelvis ICD-10, men igen er det ikke nødvendigvis ensbetydende med, at de pågældende er lige så belastede som misbrugerne i behandlingssystemet. Desuden er det dyrt og ressourcekrævende at lave store surveystudier, hvor man spørger et repræsentativt udvalg af befolkningen, især når man gerne vil have detaljeret viden om surveydeltagerne. Og endelig er der måske grund til at tro, at netop de belastede alkohol- og stofmisbrugere, som har mest brug for behandling, hører til dem, der går tabt, når man laver en surveyundersøgelse.

Capture-recapture metoden

Et alternativ er derfor den såkaldte capture-recapture metode, som blandt andet anvendes af Sundhedsstyrelsen i Danmark.

Metoden er oprindeligt udviklet til at kortlægge vildtbestande.

Tanken bag capture-recapture metoden kan beskrives ved et eksperiment med fisk i en sø. Hvis man kaster sit net ud nogle gange og fanger 100 fisk og mærker disse 100 fisk, og så kaster nettet ud igen indtil man atter har fanget 100 fisk, så kan man få et gæt på, hvor mange fisk der er i søen. Fanger man de samme 100 fisk, så må man regne med, at der kun er disse 100 fisk.

Fanger man 50 af de samme mærkede fisk, og 50 andre, så ville et kvalificeret gæt lyde som følger: Hver af de 100 fisk, man fangede i første omgang, havde åbenbart 50% chance for at blive fanget anden gang. Ligeledes havde de øvrige fisk i søen åbenbart 50% chance for at blive fanget anden gang. Vi må derfor regne med, at der er lige så mange fisk, vi allerede fik første gang, som fisk vi ikke fik første gang. Det vil sige, at vi kan gætte på, at der er cirka 200 fisk i søen.

Fanger man kun 25 af de samme mærkede fisk og 75 andre, så kan vi se, at de, der én gang har været fanget, kun har 1/4 chance for at blive fanget næste gang. Vi kan derfor gætte på, at der er omkring 400 fisk i søen i alt.

Hvad har dette nu med stofmisbrugere at gøre? Jo, denne metode anvendes til at estimere, hvor mange

stofmisbrugere, der er i et givet område. Eksempelvis har Sundhedsstyrelsen i Danmark nu indført denne metode. Tanken er, at de stofmisbrugere, der dukker op på eksempelvis behandlingssteder og på hospitaler, udgør en andel af misbrugerne i Danmark, men at der ud over disse misbrugere eksisterer en usynlig gruppe. Med andre ord: Der er et mørketal for antallet af stofmisbrugere.

I den seneste opgørelse over antallet af stofmisbrugere (Sundhedsstyrelsen, 2003) anvendtes denne metode. Men man fanger ikke stofmisbrugere med net. I stedet har man anvendt to forskellige kilder: Landspatientregisteret og Sundhedsstyrelsens eget register over stofmisbrugere i behandling. Da begge registrerer personer på CPR-numre, er det muligt at afgøre, hvor mange der optræder i begge registre. Fra landspatientregistret er optaget alle, der har fået en narkotikarelateret diagnose.

Tanken er altså, at de to registre komplementerer hinanden. Ud fra dette har man estimeret antallet af stofmisbrugere i såvel 1998 som i 2001 til (inklusive mørketal) at ligge omkring 25.000, eller cirka 1 ud af 200 danskere.

Usikkerhed ved

Capture-recapture metoden

Capture-recapture metoden er ba-

MORTEN HESSE

CAND.PSYCH., PH.D.-STUD.
VED CENTER FOR RUSMIDDELFORSKNING

seret på nogle antagelser (se King & kolleger, 2005).

Som det fremgår af fiskeeksemplet, er en antagelse, at nettet kastes ud på samme måde begge gange, så man får den samme slags fisk. Hvis man den ene gang trækker nettet i overfladen og den næste gang langs bunden, så kan det være, at man i det første tilfælde får alle overfladefiskene, i det andet tilfælde alle bundfiskene, men kun meget få begge gange. Dette vil give en overvurdering af mørketallet.

Oversætter vi dette til stofmisbrugere, så kan det være, at hospitalerne især tiltrækker nogle, der har et voldsomt injektionsmisbrug, som bliver indlagt på infektionsmedicinske afdelinger, behandlet på skadestuer og så videre, mens behandlingssystemet især tiltrækker nogle, der er i færd med at få en vis form for kontrol over deres forbrug, og som derfor ikke så let havner i landspatientregisteret. Der findes også misbrugere – fx hashmisbrugere – som ikke nødvendigvis får en afhængighedsdiagnose, når de dukker op i hospitalssystemet, og som måske oven i købet ikke har særlig stor chance for at dukke op i hospitalssystemet.

Netop dette har da også vist sig i Kings og kollegers undersøgelse fra Skotland: Forskellige kilder til at identificere misbrugere havde forskellig alders- og kønsfordeling, hvilket igen afspejler, at det ikke var de samme mennesker, der havde chance for at havne de forskellige steder.

En anden antagelse er, at det, at man er fanget første gang, ikke påvirker sandsynligheden for, at man bliver fanget anden gang. Trækker man nettet lige dér, hvor man netop har smidt fiskene fra første fangst ud, så er der en chance for, at man fanger de samme fisk. Er der tale om kloge fisk, som lærer sig at undgå nettet, så mindsker man chancen for at fange de samme fisk to gange. I det første tilfælde fører det til en undervurdering af mørketallet, i det

andet tilfælde til en overvurdering.

Går vi igen til stofmisbrugerne, kunne man forestille sig, at der er faktorer i systemet, der gør, at landspatientregisteret og stofmisbrugerregisteret ikke er fuldstændigt uafhængige. Det vil altså sige, at hvis hospitalssystemet og misbrugsbehandlingsstederne er gode til at henvise til hinanden og sørge for, at de misbrugere, de møder, også kommer ind det andet sted, så vil det føre til, at mørketallet falder. Omvendt kan det være sådan, at når man kommer i behandling for sit stofmisbrug, så falder chancen for, at den samme person får brug for hospitalet. Bliver patienten stoffri, så vil han eller hun næppe få en afhængighedsdiagnose ved en indlæggelse. Bliver han eller hun stabiliseret med et mindre misbrug, eksempelvis med metadonbehandling, så kan det også være, at det mindsker chancen for, at man finder den samme begge steder, og dermed være med til at øge mørketallet. Så selv hvis det er den samme slags misbrugere, man finder begge steder, kan der være faktorer, som gør, at capture-recapture metodens centrale forudsætninger ikke er opfyldt.

Disse antagelser behøver ikke at være opfyldt, hvis man anvender mere end 3 forskellige kilder til at identificere misbrugere, for så bliver det muligt at opdage, hvis nogle er afhængige af hinanden. Viser det sig, at to kilder er afhængige af hinanden, så vil det afspejle sig i, at disse to tilsyneladende har et stærkere eller svagere sammenfald end de øvrige. Sådanne undersøgelser er desværre ikke lavet i Danmark endnu.

Hvad kan man i praksis bruge tallene fra en capture-recapture opgørelse til?

Det optimale udbytte af en capture-recapture opgørelse ville naturligvis være, at man kunne vide, at man skulle opruste behandlingssystemet, eventuelt i form af at man kunne være mere opsøgende, så man kom-

mer i kontakt med flere af de misbrugere, der gemmer sig i mørketallet. Et andet udbytte kunne være, at man igennem capture-recapture undersøgelser kunne få et overblik over fluktuationerne på stofscenen: Altså, hvor mange stofmisbrugere var der for 10 år siden, og hvor mange er der nu, og dermed hvordan har udviklingen været? Dette kan så igen, i det mindste i princippet, sættes i relation til ændringer i narkotikapolitik, behandlingssystemer, det almene rusmiddelbrug og så videre.

Hvor vidt det er tilfældet, at capture-recapture undersøgelser kan være til nytte for narkotikapolitik eller indretning af behandlingssystemer, er det nok for tidligt at sige noget om endnu. Især er det usikkert, hvor meget de ovennævnte svagheder ved metoden påvirker anvendeligheden. Forsøger man eksempelvis at få systemerne til at spille mere sammen, så de bliver bedre til at henvise til hinanden, så vil man se, at jo mere det lykkes, jo mindre falder mørketallet tilsyneladende. Men det vil så bare skyldes, at man kaster nettet ud på en måde, der gør, at man hyppigere fanger de samme fisk flere gange.

I dag fremtræder estimer af prævalensen af misbrugere i Danmark imidlertid primært som tal, der er egnet til at skabe opmærksomhed om området. For at få et billede af, hvorvidt vi skal udvide eller indskrænke indsatsen for misbrugere, er det nødvendigt, at vi anvender mere sofistikerede metoder, eksempelvis med flere forskellige kilder. ■

REFERENCER: King, R., Bird, S.M., Brooks, S.P., Hutchinson, S.J. & Hay, G.: Prior Information in Behavioral Capture-Recapture Methods: Demographic Influences on Drug Injectors' Propensity to Be Listed in Data Sources and Their Drug-related Mortality. *American Journal of Epidemiology*, 162(7), 694-703. 2005.

Sundhedsstyrelsen: Stofmisbrugere i Danmark, 2001. Nye Tal fra Sundhedsstyrelsen. Årgang 7(16). 2003.